

УДК 37.064.1:[37.04:316.61]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-34>

Вікторія ПАРТОЛА,
orcid.org/0000-0002-2575-9692
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) partolav@gmail.com

Наталія СМОЛЯНЮК,
orcid.org/0000-0003-3524-581X
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) smolnat02@gmail.com

ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ ТА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті означено питання взаємодії вчителя та батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Обґрунтовано актуальність зазначеного питання, що обумовлена позитивним впливом грамотної взаємодії вчителя та батьків як партнерів у навчанні та вихованні учнів з особливими освітніми потребами (залученням батьків до вдосконалення освітнього середовища, організації позакласної та проектної діяльності тощо) на успіхи в соціалізації дитини та навчальній діяльності. Схарактеризовано поняття «педагогічна взаємодія», що означено як педагогічний трикутник, що відображує учасників освітнього процесу (учитель – батьки – дитина з особливими освітніми потребами). Установлено, що спілкування учителя та батьків учнів з ООП починається на етапі прийняття рішення з боку батьків навчатися у загальноосвітньому закладі, які надають інформацію про індивідуальні особливості психічного та фізичного розвитку дитини, необхідність супроводу їхньої дитини, критерії освітнього простору для дитини, висловлюють свої очікування тощо. З'ясовано, що роботи з батьками або опікунами дитини з особливими освітніми потребами проводиться в таких формах, як: загальні засідання з інформування; батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей; індивідуальне та групове консультування тощо. Визначено, що найбільш актуальнішими на сьогоднішній день є інноваційні форми педагогічної взаємодії учителів з батьками, серед яких виділено тренінги, медіаосвіту, практикуми, рольові ігри, сімейні клуби, творчі майстерні, проектні роботи та інші, які вже тривалий час вдало практикуються у закладах загальної та спеціальної середньої освіти. Відмічено, що такі форми взаємодії між вчителем та батьками можуть реалізовуватися як в умовах офлайн навчання, так і у форматі дистанційного та змішаного навчання.

Ключові слова: взаємодія, учитель, батьки дитини з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання.

Victoria PARTOLA,

orcid.org/0000-0002-2575-9692

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Departments of Theory and Methods of Teaching Natural
and Mathematical Disciplines in Preschool, Primary and Special Education
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) partolav@gmail.com*

Natalya SMOLYANYUK,

orcid.org/0000-0003-3524-581X

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Departments of Theory and Methods of Teaching Natural
and Mathematical Disciplines in Preschool, Primary and Special Education
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) smolnat02@gmail.com*

INTERACTION BETWEEN THE TEACHER AND THE PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

The article defines the issue of interaction between the teacher and parents of children with special educational needs in the context of inclusive education. The relevance of the mentioned question is substantiated, which is due to the positive influence of the competent interaction of the teacher and parents as partners in the education and upbringing of students with special educational needs. (involvement of parents in the improvement of the educational environment, organization of extracurricular and project activities, etc.) for success in the socialization and educational activities of the child. The concept of “pedagogical interaction” is characterized, which is defined as a pedagogical triangle that reflects the participants of the educational process (teacher – parents – a child with special educational needs). It has been established that the communication between the teacher and the parents of students with special needs begins at the stage of the decision-making by the parents to study in a general educational institution, who provide information about the individual characteristics of the mental and physical development of the child, the need to accompany their child, the criteria for the educational space for the child, express their expectations, etc. It was found that work with parents or guardians of a child with special educational needs is carried out in such forms as: general information meetings; parent educational seminars, trainings on the tasks and obligations of parents in the process of raising and teaching children; individual and group counseling, etc. It has been determined that the most relevant today are innovative forms of pedagogical interaction between teachers and parents, among which trainings, media education, workshops, role-playing games, family clubs, creative workshops, project works and others are highlighted, which have been successfully practiced for a long time in institutions of general and special secondary education. It was noted that such forms of interaction between the teacher and parents can be implemented both in the conditions of offline learning and in the format of distance and mixed learning.

Key words: *interaction, teacher, parents of a child with special educational needs, inclusive education.*

Постановка проблеми. У сучасній українській освіті дедалі більше уваги приділяється питанням навчання дітей з особливими освітніми потребами. Оскільки саме у школі дитина з ООП (далі ООП) отримує реальний соціальний досвід, який вона не може отримати в умовах індивідуального навчання або навчання в закладі спеціальної освіти. У цьому зв'язку школа з її розмаїттям ситуацій, обставин виступає для дитини ідеальною діючою моделлю реального світу, середовищем, де вона набуває корисних навичок для подальшого життя. Багато вчому успіх залежить від вчителя і батьків дитини, оскільки вони найбільше часу проводять безпосередньо з дитиною. Налагодження дієвої системи комунікації між батьками дитини та вчителем є необхідною умовою успіху перебування дитини в школі.

Аналіз досліджень. Питання змісту, моделей, особливостей та інших аспектів педагогічної взаємодії порушено у роботах провідних педагогів (А. Белкін, Б. Грудинін, А. Кравченко, М. Підберезський та ін.) та психологів (А. Калашніков, А. Луначарський, С. Рубінштейн та ін.); взаємодії з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (Д. Завітренко, І. Жигора, О. Семко, В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової та зумовлює необхідність її практичного спрямування.

Мета статті: розкрити форми педагогічної взаємодії учителів з батьками дитини з ООП.

Виклад основного матеріалу. Співпраця вчителя і батьків передбачена, зокрема, Професійним

стандартом вчителя початкових класів, у якому зазначено, що вчитель початкових класів разом з батьками, іншими законними представниками дитини сприяє розвитку здібностей учнів, формування у них навичок здорового способу життя, дбає про їхнє фізичне і психічне здоров'я тощо. Одна із професійних компетентностей учителя початкових класів, компетенція педагогічного партнерства, включає в себе здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства; здатність працювати в команді із залученням фахівців, асистента вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами. У цю команду входять і батьки дитини з особливими освітніми потребами.

Тож, окрім залучення батьків до вдосконалення освітнього середовища, організації позакласної та проектної діяльності, акцентовано увагу саме на взаємодії вчителя та батьків як партнерів у навчанні та вихованні учнів. Ще більш актуальною є згадана взаємодія при роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Науково обґрунтовано, що при партнерстві вчителя та батьків можливо досягти найвищих показників успішності у навчальній діяльності учня та виховному процесі; полегшити та вдосконалити організацію освітнього процесу в цілому.

Не зважаючи на ряд досліджень фахівців педагогічних наук в області педагогіки співробітництва та окремих її елементів, переважна більшість українських педагогічних словників не тлумачать сутності понять «взаємодія» та «педагогічна взаємодія». Науковці спираючись на розкриття змісту згаданих понять у психолого-педагогічній літературі продукують власні визначення.

У науково-довідковій педагогічній літературі «педагогічна взаємодія» визначається як гуманістично-орієнтований педагогічний процес співробітництва вихователя та вихованців, які виступають як паритетні (рівноправні) партнери спільної діяльності. Основними характеристиками педагогічної взаємодії є: взаєморозуміння, взаємопізнання, взаємостосунки, взаємні дії, взаємовплив. Подібна форма зв'язку передбачає в першу чергу інформаційний та емоційний взаємообмін учасників (Онлайн словник, 2023).

Говорячи про педагогічну взаємодію, ми розглядаємо педагогічний трикутник, що відображає учасників освітнього процесу (рис. 1).

Спілкування учителя та батьків починається на етапі прийняття рішення батьків навчатися у загальноосвітньому закладі. Зі свого боку вони надають інформацію:

Рис. 1. Педагогічна взаємодія

- про індивідуальні особливості психічного та фізичного розвитку дитини;
- про необхідність супроводу їхньої дитини;
- про критерії освітнього простору для дитини, висловлюють свої очікування.

У свою чергу, учитель, демонструє можливості шкільного приміщення та навчального кабінету для такої дитини. У разі вже сформованого учнівського колективу створює відповідну атмосферу в класі, наголошує учням на прояві емпатії, толерантності, любові.

До складу команди індивідуального супроводу дитини, яка створюється щоб оптимізувати в першу чергу навчальну діяльність такого учня, входить низка фахівців. Вони забезпечуватимуть найсприятливіші умови перебування, розвитку та навчання дитини з особливими освітніми потребами у закладі загальної освіти. Перше місце у згаданій команді займає вчитель, адже його роль у розвитку дитини важко переоцінити.

Навчання в інклюзивних класах здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, які рекомендує Міністерство освіти і науки для закладів загальної освіти. Однак, існують окремі вимоги для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Передбачено, що максимальне навчальне навантаження на кожного такого учня перших-четвертих класів становить 20–23 години на тиждень. Від 3 до 8 годин на тиждень займають додаткові корекційно-розвиткові заняття для таких дітей.

У школах з інклюзивним навчанням для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами передбачена штатна одиниця «асистент вчителя». З розрахунком один асистент на клас, у якому навчаються зазначені діти. Він бере участь у розробці та виконанні навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності

дітей з особливими освітніми потребами. Асистент вчителя обов'язково повинен мати педагогічну освіту та входити до штату закладу освіти. Як зазначає О. Семко батьки дітей з ООП часто стають асистентами вчителів. Так вони отримують можливість долучитися до освітнього процесу класу, де навчається їх дитина.

За потреби, батьки або особи, уповноважені ними можуть виступати у навчальному закладі у якості асистента дитини. Асистентом дитини можуть бути і соціальні працівники.

В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль в процесі створення індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка виражається, в основному, в наданні відомостей про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення прогресивного розвитку дитини. Батьки можуть допомогти вчителям адаптувати навчальний матеріал та методи навчання.

Батьки повинні брати активну участь у навчанні дитини з особливими потребами. Стимуляції участі батьків, зі сторони вчителя, в освітньому процесі дитини з буде сприяти:

- відкрите регулярне спілкування з батьками та дитиною;
- використання в спілкуванні зрозумілої (простої) мови;
- надання можливості самостійно вирішувати, в якій мірі вони можуть долучитися до освітнього;
- інформування (телефон, письмові повідомлення (записки), інші методи) про засідання групи ІПР та проблемні питання, які будуть обговорюватися;
- підтримка та підбадьорювання батьків для формування та отримання коментарів, особистої думки, відношення в процесі створення ІПР;
- консультування;
- надання, за необхідності, роз'яснювального коментаря (пояснень) для кращого розуміння очікувань школи від батьків.

Ураховуючи мету роботи з батьками або опікунами дитини з особливими освітніми потребами проводиться в наступних формах:

- загальні засідання з інформування;
- батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей;
- індивідуальне та групове консультування (1, с. 83).

Враховуючи вікові особливості учнів молодших класів, а особливо з дітей з ООП підтримка тісного зв'язку та взаємодії з батьками є просто необхідною. Найбільш традиційною формою

такої взаємодії є саме батьківські збори. Які проводяться заплановано та позапланово упродовж навчального року, подібна форма співпраці має як переваги та недоліки (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки батьківських зборів

Преваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> – зручність розгляду питань, щодо організації освітнього процесу; – звичність та зрозумілість; – можливість повідомити (надати) великий об'єм інформації; – спостереження справжньої емоційної реакції учасників. 	<ul style="list-style-type: none"> – однотипне монологічне проведення (здебільшого звітування та інформування); – неможливість вирішення індивідуальних проблем окремих учнів; – обмеженість часу та взаємодії.

Тому все більш актуальними стають інноваційні форми педагогічної взаємодії з батьками. Серед таких ми відмітили тренінги, медіаосвіту, практикуми, рольові ігри, сімейні клуби, творчі майстерні, проектні роботи та інші. Достатня кількість закладів загальної та спеціальної середньої освіти вже тривалий час практикує подібний спосіб співпраці з батьками.

Однією з інноваційних форм роботи школи та сім'ї сьогодні є діяльність дитячо-батьківського клубу. Основні завдання клубу підвищення рівня психолого-педагогічної компетенції батьків, формування довірливих відносин між батьками та дітьми, розширення сфери спілкування дітей та дорослих через організацію дозвілля, обмін досвідом між батьками у питаннях виховання дітей, підтримка та допомога сім'ї у вирішенні проблем, що виникають та їх профілактика через організацію та проведення семінарів, зустрічей зі спеціалістами, тренінгів тощо (Смолянчук, Домилівська, 2021).

Членами такого клубу можуть стати будь-які батьки, а лише ті, хто має дітей з ООП.

Створення клубу обумовлена низкою причин, необхідністю профілактики стресу, який має сильне деформуючий вплив на психіку батьків; необхідністю встановлення довірливо-підтримуючих відносин між батьками і дитиною та батьків між собою, оскільки відбувається деформація у взаєминах між батьками дитини з ООП; необхідністю розширення інформації про шляхи взаємодії.

У зв'язку з чим основними завданнями клубу виступатимуть: оптимізація дитячо-батьківських відносин; покращення психо-емоційного стану членів родини; гармонізація подружніх відносин;

створення та зміцнення відносин між сім'ями, які мають дітей з обмеженими можливостями, з метою розширення кола їх взаємодії, моральної та психологічної взаємопідтримки.

Оскільки мова йде про учителя початкових класів актуальним залишається пояснення домашнього завдання, особливо це важливо для батьків дитини з ООП. Щоб не витрачати час на пояснення, зустрічаючи членів родини, вчитель може зробити для них персональні листи з конкретними вказівками, щоб не витрачати час на пояснення.

Слід зазначити, що у тих умовах, які склалися у зв'язку з карантинними обмеженнями, на сьогоднішній день реалізовувати зазначені форми майже не можливо.

Тому педагогам довелося швидко пристосуватися до нових умов та навчитися взаємодіяти з батьками учнів (у тому числі з ООП) на різних освітніх онлайн платформах.

Найзручнішою платформою (за результатами анкетування вчителів початкових класів у вересні 2021 року) (Смолянук, Домилівська, 2021) для взаємодії з батьками виявилася «ClassDojo». Серед переваг цієї платформи, учителі відзначають, що її використання економить час, що витрачався раніше на повідомлення батькам поточної інформації (щодо стосунків між дітьми, навчальних досягнень, виконання та невиконання домашніх завдань та інше).

Дана платформа дозволяє батькам створювати власні профілі та отримувати доступ до інформації, яка стосується їх як представників дитини. Окрім інформації про успішність своєї дитини (цією функцією обмежується переважна більшість платформ та електронних щоденників, журналів) ClassDojo дозволяє дізнатися інформацію про поведінку дітей, про їх успіхи, готовність до уроку та власне активність. Програма передбачає багатогранну характеристику учня та його участь у освітньому процесі. Ця інформація особливо важлива для батьків дітей з ООП.

Окрім персональної інформації, про яку зазначено вище, вчитель може відкрити для батьків доступ таких складових як «Історія нашого класу», що має відповідний текстовий опис з фотосупроводом, «Повідомлення», де вчитель може надсилати приватні повідомлення, як у популярних месенджерах, «Сповідання», через цю вкладку вчитель може розмішувати публічну інформацію, оголошення, «Ваші діти», саме тут вчитель може надсилати текстову, фото- та відеоінформацію про день/тиждень у школі. Звичайно ж ClassDojo слугує і електронним журналом, щоденником з розкладом та домашніми завданнями. Функціональність платформи розвивається та вдосконалюється швидкими темпами.

За бажанням та наявністю вільного часу вчителі створюють портфоліо кожного учня та можуть зробити його публічним для усіх однокласників та їхніх батьків. Однак, слід не забувати, що подібним діям має передувати письмова згода мами й тата або опікунів дитини.

Відмітимо, що подібна взаємодія вчителя та батьків може реалізовуватися не лише у рамках дистанційного та змішаного навчання, а й під час навчання у звичному для нас усіх форматі (офлайн).

Якими б позитивними та широкими не були можливості електронних сервісів, «живе» спілкування, на жаль, не зможе замінити ніщо, тому визначені нами інноваційні форми педагогічної взаємодії повинні і можуть існувати паралельно з спілкуванням на онлайн сервісах.

Висновок. Таким чином, співробітництво з батьками у різних форматах являється важливим елементом в створенні в першу чергу комфортного, здоров'язбережувального середовища, де діти будуть позитивно емоційно налаштованими, фізично-приспосованими, почуватимуться впевнено, будуть захищеними, відчуватимуть підтримку родини та зможуть розвивати свої здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А.А. Колупасва та ін. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
2. Інклюзивное образование: Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Г. Булат, Р. Соловей, В. Балан [и др.]. Кишинев: Б. и., (Tipogr. "Bons Offices"). Ч. 1. 2016. 168 с.
3. Інклюзивное образование: Учебное пособие / В. Балан, Л. Бортэ, В. Ботнар. Кишинев: Б. и., (Tipogr. "Bons Offices"), 2017. 308 с.
4. Онлайн словник понять і термінів (Електронний ресурс) URL: https://pidru4niki.com/88569/pedagogika/slovnik_ponyat_terminiv (дата звернення 22.01.2023)
5. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник / За заг. ред. Носенко Ю.Г. Полтава: ПУЕТ, 2018. 261 с.

6. Смолянук Н.М., Домилівська Ю.Д. Педагогічна взаємодія з батьками учнів початкової школи на платформі Classdojo. II Міжнародна наукова конференція. «Наукові тренди постіндустріального суспільства» 3 грудня. Запоріжжя. (Т. 3). 2021. С. 47–50.

7. Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації / упорядники Н. Софій, О. Федоренко, 2021. 25 с.

REFERENCES

1. Asystent vchytelia u zakladi zahalnoi serednoi osvity z inkliuzyvnoiu formoiu navchannia [Teacher's assistant in a general secondary education institution with an inclusive form of education]: navchalno-metodychni posibnyk / A.A. Kolupaieva ta in. Kharkiv: Vydavnytstvo "Ranok", 2019. 216 s. [in Ukrainian].

2. Inklyuzivnoe obrazovanie: Metodicheskoe posobie dlya neprerivnogo obucheniya didakticheskikh kadrov, rabotayushchikh v oblasti inklyuzivnogo obrazovaniya detei [Inclusive Education: A Methodological Guide for Lifelong Learning of Didactic Personnel Working in the Field of Inclusive Education for Children] / G. Bulat, R. Solovei, V. Balan [i dr.]. Kishinev: B. i., (Tipogr. "Bons Offices") Ch.1. 2016. 168 s. [in Russian].

3. Inklyuzivnoe obrazovanie [Inclusive Education]: Uchebnoe posobie / V. Balan, L. Borte, V. Botnar. Kishinev: B. i., (Tipogr. "Bons Offices"), 2017. 308 s. [in Russian].

4. Onlain slovnyk poniat i terminiv [Online dictionary of concepts and terms] (Elektronnyi resurs) URL: https://pidru4niki.com/88569/pedagogika/slovnik_ponyat_terminiv (data zvernennia 22.01.2023)

5. Suchasni zasoby IKT pidtrymky inkliuzyvnoho navchannia [Modern ICT means of support for inclusive education]: navchalnyi posibnyk / Za zah. red. Nosenko Yu.H. Poltava: PUET, 2018. 261 s. [in Ukrainian].

6. Smolianiuk N.M., Domylivska Yu.D. Pedagogichna vzaiemodiia z batkami uchniv pochatkovoї shkoly na platformi Classdojo. [Pedagogical interaction with parents of primary school pupils on the Classdojo platform] II Mizhnarodna naukova konferentsiia. "Naukovi trendy postindustrialnoho suspilstva" 3 hrudnia. Zaporizhzhia. (T. 3). 2021. S. 47–50. [in Ukrainian].

7. Yak zrobyty onlain-uroky inkliuzyvnymy [How to make online lessons inclusive]: praktychni rekomendatsii / uporiadnyky N. Sofii, O. Fedorenko, 2021. 25 s. [in Ukrainian].